

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/26>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ВИЗНАННЯ ВИКОНАВЧОГО ДОКУМЕНТУ ТАКИМ, ЩО НЕ ПІДЛЯГАЄ ВИКОНАННЮ, У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

PECULIARITIES OF THE PROCEDURE OF RECOGNITION OF THE EXECUTIVE DOCUMENT AS THAT IS NOT SUBJECT TO EXECUTION IN THE COMMERCIAL PROCESS

Івасин О.Р., к.ю.н.,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Київський національний торговельно-економічний університет

Стаття присвячена дослідженню процедури визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню повністю або частково після ухвалення судового рішення в господарському спорі згідно з Господарським процесуальним кодексом України.

Судове рішення підлягає обов'язковому виконанню на території України. Обов'язковість судового рішення закріплена як Конституцією України, так і всіма процесуальними законами України. Автором розкривається порядок і підстави визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню. Також проаналізована різниця такої процедури з апеляційним і касаційним оскарженням судового рішення, на підставі якого видається виконавчий документ.

У судовій практиці трапляються непоодинокі випадки, коли боржники користуються правом на визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню, з метою невиконання судового рішення. При дослідженні судової практики можна встановити, що суди правильно вирішують такі справи, а Верховний Суд надає однозначні та чіткі висновки для застосування судами першої та апеляційної інстанцій.

Автором запропоноване узагальнення підстав, які дозволяють скористатися такою процедурою з метою недопущення зловживання правом на визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню повністю або частково. У статті проаналізовані судові рішення Конституційного суду України, Верховного Суду з метою визначення умов, за яких допускається застосування процедури визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню повністю або частково відповідно до ст. 328 ГПК України. Особливістю такої процедури є те, що вона є правомірною виключно за дотримання: 1) суб'єктного складу (боржник або стягувач); 2) наявності підстав для визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню; 3) обмеженості переліку виконавчих документів, які можуть бути визнані такими, що не підлягають виконанню; 4) перевірки виключно факту видачі виконавчого документа, його фактичного виконання або помилковості видачі; 5) розгляду виключно в межах конкретної господарської справи.

Ключові слова: судовий наказ, виконавчий документ, ухвала господарського суду, наказ господарського суду, виконання судового рішення, визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню.

The article is devoted to the study of the procedure for recognizing an executive document as not subject to execution in whole or in part after the adoption of a court decision in a commercial dispute under the Codex of Commercial Procedure of Ukraine.

The court decision is subject to mandatory execution on the territory of Ukraine. The binding nature of a court decision is enshrined in both the Constitution of Ukraine and all procedural laws of Ukraine. The author discloses the procedure and grounds for recognizing the executive document as subject. The key difference between such a procedure and the appeal and cassation appeal against the court decision on the basis of which the executive document is issued is also analyzed.

In judicial practice, there are many cases when debtors use the right to recognize the writ of execution as unenforceable, in order not to enforce the judgment. In the study of judicial practice, it can be established that the courts decide such cases quite correctly, and the Supreme Court, for its part, provides unambiguous and clear conclusions for the application of the courts of first and appellate instances.

The author proposes a generalization of the grounds that allow the use of such a procedure, in order to prevent abuse of the right to recognize the executive document as not enforceable in whole or in part. The article analyzes the court decisions of the Constitutional Court of Ukraine, the Supreme Court in order to determine the conditions under which the application of the procedure for recognizing an executive document that is not enforceable in whole or in part, in accordance with Article 328 the Codex of Commercial Procedure of Ukraine. The peculiarity of this procedure is that it is valid only in compliance with: 1) the subject composition (debtor or debt collector); 2) the presence of grounds for recognizing the executive document as unenforceable; 3) limited list of executive documents that can be recognized as non-enforceable; 4) verification exclusively of the fact of issuance of the executive document, its actual execution or erroneous issuance; 5) consideration exclusively within a specific business case.

Key words: court order, executive document, decision of the commercial court, order of the commercial court, execution of the court decision, recognition of the executive document as not subject to execution.

Дослідженню проблеми виконання судового рішення присвячені праці українських і зарубіжних фахівців із різних галузей права, зокрема М.Г. Авдюкова, С.С. Алексєєва, А.В. Андрушко, Ю.М. Грошевого, М.А. Гурвіча, Т.Н. Добровольської, Л.Н. Завадської, П.П. Заворотька, О.С. Захарової, Н.Б. Зейдера, Т.В. Каткової, Є.Г. Коваленка, А.М. Колодія, В.В. Кривенка, С.Л. Лисенкова, В.Т. Малярєнка, О.Р. Михайленка, І.Б. Морозової, І.Л. Невзорова, В.Т. Нора, М.П. Омельченко, А.Й. Осетинського, І.Л. Петрухіна, Д.М. Притики, В.М. Савицького, А.О. Селіванова, В.В. Сердюка, В.С. Смородинського,

І.В. Тирічева, В.М. Тергишника, С.Я. Фурси, О.З. Хотинської, Н.М. Чепурної, Н.А. Чечіної, І.У. Чіналієвої, М.С. Шакарян, В.П. Шибіко, М.Й. Штефана та ін

Окремі питання визнання виконавчих документів такими, що не підлягають виконанню, розкриваються лише в науково-практичних коментарях до ст. 117 ГПК України (в редакції, яка діяла до грудня 2017 р.) та до ст. 328 ГПК України (після грудня 2017 р.) (М.М. Ясинок, С.О. Короед, А.Д. Стоянов та ін.).

У свою чергу, питанню визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню повністю чи

частково, в господарському процесуальному праві присвячено мало праць, частіше такі дослідження проводяться в цивільному процесуальному праві (Я.П. Зейкан, В.І. Тертишник, О.І. Угриновська, С.Я. Фурса та ін.), проте їх не можна вважати достатніми.

Метою статті є визначення сутності процедури визнання виконавчого документа, який видав суд, таким, що не підлягає виконанню, задля відокремлення її від процедури оскарження судового рішення, на підставі якого видавався такий виконавчий документ.

На практиці часто трапляються випадки, коли боржник користується правом на визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, з метою невиконання судового рішення.

Завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, держави (ч. 1 ст. 2 ГПК України).

Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами (ч. 1 ст. 326 ГПК України).

О.З. Хотинська акцентувала, що загальнообов'язковість судового рішення – це спосіб регулювання відносин, які виникають при реалізації всіх судових рішень незалежно від суб'єктивного ставлення осіб до приписів, які містяться в акті правосуддя. Вказаний принцип містить дві складові частини: загальнообов'язковість як властивість судового рішення й обов'язковість виконання як гарантію його реалізації [1, с. 16].

Виконання судового рішення здійснюється на підставі наказу, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції (абз. 1 ч. 1 ст. 327 ГПК України).

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою частиною права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних і юридичних осіб, суспільства, держави (п. 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2012 р. № 18-рп/2012).

Невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом (п. 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 р. № 11-рп/2012).

Законодавець передбачив можливість за наявності певних підстав визнавати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню.

Суд, який видав виконавчий документ, може за заявою стягувача або боржника виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню (ч. 1 ст. 328 ГПК України).

Нині спостерігаються часті випадки у судовій практиці, коли боржники зловживають правом на подання заяви про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, вже після вичерпання будь-яких інших законних механізмів оскарження судового рішення.

Варто звернути увагу на те, що ст. 328 ГПК України містить термін «виконавчий документ». Вичерпний перелік виконавчих документів, які підлягають виконанню, міститься у ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження», проте ст. 328 ГПК України обмежує коло «виконавчих документів», які можуть бути визнані такими, що не підлягають виконанню.

У ст. 328 міститься уточнення «суд, який видав виконавчий документ», тобто тільки виконавчі документи, котрі видані судом, можуть бути визнані таким, що не підлягає виконанню.

Із системного аналізу ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження», ст. 147, 232, 327 ГПК України можна зробити висновок, що до виконавчих документів, які можуть бути визнані такими, що не підлягають виконанню за процедурою, визначеною ст. 328 ГПК України, належать: судовий наказ, наказ та ухвала, видані господарським судом.

Інші виконавчі документи, видані іншими, ніж господарський суд органами та посадовими особами, не можуть бути визнані господарським судом такими, що не підлягають виконанню повністю або частково, в порядку, визначеному ст. 328 ГПК України.

У ч. 2 ст. 328 ГПК України перераховані підстави для визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню повністю або частково:

1. якщо виконавчий документ було видано помилково;
2. якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням, добровільним виконанням боржником або іншою особою;
3. інші причини для визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню повністю або частково.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права. П. 1 ст. 6 ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція) гарантує кожному право на звернення до суду з позовом щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Відповідно до усталеної практики Європейського Суду з прав людини право на суд, захищене ст. 6 Конвенції, було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судові рішення залишалися невиконаними на шкоду будь-якій зі сторін (рішення ЄСПЛ у справі «Горнсбі проти Греції» (Hornsby v. Greece) від 19 березня 1997 р.).

Водночас, оскільки п. 1 ст. 6 Конвенції захищає виконання остаточних судових рішень, вони не можуть залишатися невиконаними на шкоду одній зі сторін. Виконання судового рішення не можна перешкоджати, відмовляти у виконанні або надмірно його затримувати (рішення ЄСПЛ у справі «Горнсбі проти Греції» (Hornsby v. Greece) від 19 березня 1997 р., у справі «Бурдов проти Росії» (Buurdov v. Russia) від 07 травня 2002 р., «Ясунієне проти Литви» (Jasiniene v. Lithuania) від 06 березня 2003 р.).

У справі «Кайсин проти України» (Kaysin and Others v. Ukraine) ЄСПЛ наголосив, що правосуддя було б ілюзорним, якби внутрішній правопорядок держави дозволяв невиконання остаточного й обов'язкового рішення суду стосовно однієї зі сторін.

Як бачимо, обов'язок виконання судового рішення є непорушним принципом, закладеним як у ГПК України, так і в міжнародному праві, і не допускає можливості не виконувати судові рішення.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 12 жовтня 2018 р. по справі № 910/9026/13 в п. 6.14-6.16 зазначив:

«6.14. У межах розгляду саме заяви про визнання наказу таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, встановлюється лише наявність чи відсутність чіткого й однозначного факту припинення обов'язку боржника добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин, проте не здійснюється перегляд самого судового рішення, самого спору по суті, встановлених судовим рішенням фактичних обставин справи, дослідження доказів, що свідчать про можливу зміну цих обставин, із прийняттям відповідних висновків.

6.15. Такий перегляд судового рішення по суті можливий лише в апеляційному або в касаційному порядку чи за

результатами перегляду за нововиявленими обставинами, а не в межах розгляду заяви про визнання наказу таким, що не підлягає виконанню.

6.16. У свою чергу, саме результати такого перегляду в апеляційному або в касаційному порядку чи за результатами перегляду за нововиявленими обставинами із прийняттям відповідного судового рішення можуть стати підставою для визнання наказу таким, що не підлягає виконанню» [2]

Аналогічної правової позиції Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду дотримується у своїй постанові від 03 березня 2018 р. у справі № 5011-9/15826-2012 [3].

У постанові Верховного Суду України від 13 липня 2016 р. у справі № 3-774Гс16 зазначено, що «порушення п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод констатував Європейський суд з прав людини у справі «Устименко проти України».

Зокрема, Суд вказав, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції, повинно тлумачитися у світлі Преамбули Конвенції, відповідна частина якої проголошує верховенство права спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, яка передбачає дотримання принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного й обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення. Відхід від цього принципу можливий, лише коли він зумовлений особливими та непереборними обставинами (див. рішення у справі «Рябих проти Росії» (*Ryabykh v. Russia*), заява № 52854/99, пп. 51 і 52, ECHR 2003-X) (п. 46 рішення).[4]

Тобто судами чітко розділено площини, в яких здійснюється оскарження судового рішення, та механізм визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню.

Аналогічної позиції дотримувався Пленум Вищого господарського суду України у постанові від 17 жовтня 2012 р. № 9 «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України»: «Виправлення до наказу мають вноситися з урахуванням вимог ч. 1 ст. 89 ГПК, тобто ці виправлення не можуть зачіпати суті судового рішення, на виконання якого видано наказ» [5].

О.С. Снідевич зазначає: «У разі визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, відбувається реві-

зія здійсненості як однієї із властивостей рішення суду або ж ревізія факту видачі виконавчого листа... Визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, не ставить і не повинне ставити під сумнів законність рішення суду, виходячи з ознаки стабільності судового рішення» [6, с. 247].

Як бачимо, процедура визнання виконавчого документа (судового наказу) таким, що не підлягає виконанню, має значну судову практику, такий механізм досить часто застосовується боржниками у зв'язку з тим, що процедура оскарження судових рішень розтягнута у часі та трапляються ситуації, коли судові рішення, на підставі якого видавали виконавчий документ, вже скасоване або боржник добровільно виконав обов'язок тощо, тому вказаний механізм має велике значення для дотримання принципу справедливості.

З іншого боку, такий механізм часто використовують саме з метою підміни процедури оскарження судового рішення, а такі дії є недопустимими. Як зазначає судова практика, заява про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, не може стосуватися розгляду по суті змісту судового рішення та передбачати повторне дослідження обставин справи, така заява може стосуватися виключно наявності або відсутності обов'язку по виконанню такого судового рішення.

З наведеного матеріалу можна зробити висновок, що процедура визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, застосовується виключно за наявності таких обставин:

- виключно виконавчий документ, який виданий господарським судом, може бути визнаний таким, що не підлягає виконанню;
- наявні підстави для визнання його таким, що не підлягає виконанню (наведені у ст. 328 ГПК України);
- виключно сторони, котрі брали участь у справі (боржник і стягувач за виконавчим документом), можуть скористатися процедурою визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;
- суд не переглядає зміст судового рішення, а вирішує фактичні обставини виконання чи не виконання судового рішення або досліджує питання можливої помилковості видачі виконавчого документа;
- розгляд заяви про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, здійснюється судом, яким розглядав справу, та в межах тієї самої справи, за результатом розгляду якої здійснювалася видача виконавчого документа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хотинська О.З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2006. 20 с.
2. Реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77112707>.
3. Реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72551235>.
4. Реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58986625>.
5. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України постанови від 17 жовтня 2012 р. № 9 «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України»: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009600-12#n3>.
6. Снідевич О.С. Сутність процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 245–248.